

Василь СОКІЛ

ОБРАЗИ НАРАТИВІВ ПРО ГОЛОДОМОР

У статті йдеться про формування образу. Розглядаються образи-персонажі, образи-речі, зорові, нюхові, дотикові образи, характерні для наративів про голодомор. Досліджується емоційний стан наратора під час творення образу.

Ключові слова: наративи про голодомор, формування образу, речі-образи, візуальні образи, нюхові образи, дотикові образи.

© В. СОКІЛ, 2012

Досліджуючи жанрову систему українського фольклору, відомий учений Степан Мишанич дійшов висновку, що усна народна проза ділиться на два великі масиви: на власне художню творчість (казки, анекдоти) і документальну прозу (легенди, перекази, оповідання) [11, с. 368]. На означення останньої він використовував термін «документальна проза», орієнтуючись на одну з визначальних функцій цих творів — засвідчувати і пояснювати історично вірогідні джерела та первісне значення терміна (лат. *documentum* — повчальний приклад, взірєць, доказ).

В історичній, юридичній, мовознавчій науці під «документом» розуміють передусім письмовий папір, літопис, грамоту як повідомлення про щось надзвичайно важливе. Однак «документ» може існувати не тільки в письмовій, а й усній формі. Розповіді про голодомор з усією впевненістю можемо зарахувати до народної документалістики, оскільки у творах змальовуються справжні події, такі, що стали фактом як особистого, так і суспільного життя. А факт — це дійсність, реальність, що підтверджується свідченнями людей, котрі були безпосередніми учасниками, очевидцями цих епізодів чи певним чином обізнаними у конкретних ситуаціях.

Спостереження за подіями, пов'язаними з голодомором 1932—1933 років, сьогодні вже можна ґрунтовно вивчати, адже наявність спогадів стало, так сказати б, історичним фактом. Мабуть, жодна тверезо мисляча людина не стане заперечувати явища голодомору в Україні, бо це аксіома, що не потребує доведення. Ворожі напади на українських селян, масові пограбування, руйнація фізична й духовна, виживання в неймовірно важких умовах — ось далеко неповний перелік подій, що сталися. А масове вмирання людей — очевидні й неспростовні факти. Вони лягли в основу народних оповідань і переказів досліджуваної тематики. Йдеться про конкретні події, однак їхня інтерпретація у порівнянні з трактуваннями в інших фольклорних жанрах, скажімо, в казках, баладах, історичних піснях різна. Тут рівень відтворення достовірності інформації чи не найвищий, що є домінантною ознакою суб'єктивізації цих фактів [4, с. 87], бо ж оповідач передає їх зі значними подробицями, намагаючись не забути про них та не схибити в правдоподібності висловлюваного. Інакше кажучи, він прагне створити аналоги об'єктів (фактів), які були б схожими

один на одного. Тому адекватно моделюються ситуації, події, образи. За Ю. Лотманом, модель і предмет знаходяться в стані подібності, але не тождності [10, с. 24], адже ця остання передбачає цілковиту схожість чого-небудь до чогось за своєю суттю, ознаками, виявом.

Треба ще раз підкреслити, що оповідач у народній прозі про голодомор був свідком чи очевидцем тих подій (за винятком незначної кількості переказів). Найголовніша цільова установка, заради якої ці твори розповідаються, — принцип достовірності, правдоподібності. Але що таке «правда», про яку так багато дискутується в науковій літературі? І що таке «правда» взагалі? Дослідники вважають, що існує дві форми «правди», які усвідомлюються сучасною людиною. Одна з них — та, яка прямо відповідає історії, тобто так звана «історична правда», пов'язана з точним повідомленням того, що було. Проте дійсність минулого синтезується, передається внаслідок творчого осмислення. Таке осмислення фактів уже не «правда» в буквальному розумінні слова, а наближення до «художньої правди». У творах, про які тут ідеться, слід говорити про «правду фольклорну» чи про «фольклорний історизм», під яким мається на увазі послідовних, закономірно зумовлених форм і принципів більшою чи меншою мірою художнього пізнання й відображення подій [13, с. 164].

Оповідання, переказ хоч і намагаються точно передати факти, та все ж це не їхня копія чи фотографія, а суб'єктивне сприйняття, яке належить до чуттєвої сфери людини. Воно формується у свідомості і породжується пам'яттю та уявою, «виліплюючи» в такий спосіб образ когось чи чогось — його вигляд, подобу. Образ не може збігатися з оригіналом навіть уже через те, що він добувається з контексту свідомості. З іншого боку, у його творенні бере активну участь емоційне ставлення до об'єкта [1, с. 124], яке містить чимало суб'єктивного, різних душевних переживань і почуттів.

Отже, наративи про голодомор репродукують реальний світ — конкретні речі, людей, тварин тощо. Саме реалії є носіями образів як фрагментів картини світу. Подоба об'єкта виникає внаслідок його відображення, але він не бере участі у цьому процесі. Створюється ефект присутності в ситуації його відсутності. Коли об'єкт усунутий із поля зору, може

з'явитися образ, вихоплений пам'яттю із минулого. Так, в уяві оповідачки із с. Лукаші Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. виринув образ немовляти з картопляною сосочкою: «А воно, бідненьке, ёто смоктало. Году ще не було... А приходять раз, дак воно вже і неживеньке» [15, с. 100]. Звичайно, на час розповіді не було ні матері, ні дитини, ані тієї картопляної сосочки, вони залишились гірким спогадом у пам'яті носія збереженого факту в її емоційному відтворенні.

Народна проза про голодомор містить чимало образів, у тому числі й специфічних, породжених драматичною, трагічною ситуацією. Матеріал дає підстави простежити природу їхнього формування. Ще І. Франко звернув увагу на сам процес творення образу, який він уподібнював зі сном, оскільки в цьому останньому відбувається доволі цікаве комбінування забутих вражень, сцен, ситуацій [16, с. 72—73]. При певному психофізичному стані людини у її пам'яті знову зринає інформація, що викликала сильні почуття, яка набирає чітких ознак образу. Для підтвердження цієї думки наведемо три приклади із теми голодомору, представлених у формі сну.

1. Образ скаженого собаки, що постав в одному з прозових творів. Дочка переповідає материн сон, згідно з яким та побачила скаженого собаку, що біг берегом. Мати почала кричати, щоб інші люди втікали від нього. Прокинувшись, вона побачила, що йдуть голова колгоспу, голова сільради і міліція записувати у колгосп, бо «вже заяву нечиста сила трéбує» [15, с. 26]. Зазначений образ має символічне значення, оскільки, за народними віруваннями, собака створений дияволом [3, с. 327], а «диявольське» походження містить у собі щось погане. У конкретному випадку в образі собаки уособлюються «правителі», які силоміць записували людей у колгоспи. Цю їхню негативну функцію підкреслюють і епітети «скажений собака», «нечиста сила».

2. Інший приклад стосується постаті української жінки. Для її змалювання знадобилися традиційні есхатологічні мотиви. Згідно з християнськими віруваннями, людина за природою двоїста, складається з тіла і душі. Остання не вмирає, а відправляється на той світ — місце її постійного знаходження. Отже, під час голодомору по-

мерла сусідка, інформується у творі. Вона ж (померла) «розповідає» про своє позагробне життя, яке цілком нагадує реальне, адже їй доводиться там займатися тим, чим і займалась, властиво не втомно працювати [15, с. 187]. У такий спосіб у пам'яті оповідачки заново відтворився образ працювитої сусідки, якій так і не вдалося врятуватися від голодної смерті.

3. Образ поминальної вечері, який з'явився у пам'яті Тетяни Порухи з Хмельниччини: «Я маму в голод поховала, нічого не робила. А вже, — каже, — як пройшло, трохи я того розжилася і сняться мені моя мама, що наче приходять до хати і кажуть: «О, ти палиш». Вона каже: «Палю, вару того». — «Може, ти мені б дала ложечку борщу?» Так приснилося. Я тоді беру, збираю людей і зварила борщу, зварила каші... Пообідали і за маму помолилися Богу — і всьо» [2, с. 234]. Ясна річ, що за померлими під час голодомору не справляли поминки, хоча це важливий обряд, зв'язаний з давнім культом вшанування предків. Як бачимо, дочка справила поминки з обов'язковою молитвою за душу покійної матері. Поминальний обід — вагомий, концептуальний образ в аналізованому творі.

З попередньо викладеного видно, що сон є спробою людського мозку образно пояснити окремі аспекти сильних вражень про голодомор — чи то примусовий запис людей до колгоспів, чи то дії та вчинки жінки-трудівниці в реальному і потойбічному світі, навіть елементи похоронно-поминального обряду, дотримання якого регламентувала українська етнокультурна традиція.

Певне місце в системі образів прози про голодомор займають персонажі — реальні за своєю суттю, що мають історичні прототипи. Деякі виступають під конкретними іменами, прізвищами, інші внаслідок дії фактору часу втратили їх. Елементи у зображенні цих людей переважно реалістичні. З іншого боку, простежується тенденція до узагальненості, тобто до формування фольклорного образу з ознаками стереотипності. Для прикладу візьмемо позитивні чоловічі персонажі, наявні в багатьох творах, — батька (діда, почасти дорослого сина, сусіда та ін.). Основна їхня функція — господарська. Оповідачка з Луганщини так передає хазяйновитість свого батька: «Зразу ж і корова оцє, телиця, дванадцять штук овець, свиня із поросятами. Була

каламажка, зробив батько. Такє, як бричка, тільки трóшки вид не такий [...]. І букар був свій, те, що зємлю оре. Зємлю ж орать — букар купили, бóрону купили, тоді оцє ж купили сівалку, віялку» [15, с. 22]. Кожен мав більший чи менший шматок землі, на якому працював разом зі своєю сім'єю.

У низці оповідань і переказів фігурує номінація «куркуль». Так зневажливо називала офіційна влада заможних селян-власників. До речі, саме слово «куркуль» не українського, а турецького походження, що означає «той, що вселяє страх, страшний, небезпечний», і є похідним від «боятися» [9, с. 155]. Його семантичним ядром виявилось не стільки поняття «багач», «власник», скільки «небезпека», яку становив український господар комуністичному режиму.

Інша нав'язлива назва — «кулак» [15, с. 31]. В. Даль у тлумачному словнику навів кілька значень цього слова, серед інших і той, що «живе обманом, обрахунками, обміром» [8, с. 215]. Тобто йшлося про сформування негативного ставлення до українського господаря. Крім того, влада вважала «куркулів», «кулаків» «ворогами народу», яких треба знищити, вивезти в Сибір, Соловки, Колиму. В такий спосіб цілеспрямовано руйнувались підвалини української ментальності, адже йшлося про ліквідацію селян-власників як потужного соціального стану, на якому трималося господарство України, зрештою її безпека. У народному сприйнятті образ хоч і фігурував з ярликовою назвою «куркуль», «кулак», проте залишився позитивним — розумним, «добрим хазяїном» [15, с. 78], що вмів дати лад у всьому.

Психологи стверджують, що однією з рис української ментальності був господарський індивідуалізм, загострене почуття власності [15, с. 86]. Тому, як свідчать очевидці, господарі не хотіли добровільно усупільнювати своє майно, боляче споглядали, а то й протестували, коли силоміць забирали всі його статки.

Майже у всіх наративах про голодомор діють негативні персонажі. Вони виступають, як правило, у загальних номінаціях — «правителі», «уповновачені», «агітатори», «ударники», «буксирники», «червона колона», «червона команда», «енкаведисти», «красна (червона) мітла» тощо, підкреслюючи таким чином їхню приналежність до владних структур чи роду діяльності. Основу семантики слів складає збірне поняття, яке об'єднує цих людей,

вказує на спільні риси, дії та вчинки. Вони не індивідуалізовані, безликі і становлять узагальнене сприйняття сукупності. Зазначені та подібні до них образи-персонажі — породження конкретного суспільно-історичного періоду, які фігурують лише в тематичному циклі про голодомор 1932—1933 років. Деякі з них можна вже зарахувати до концептуальних знаків цієї епохи. Для прикладу візьмемо образ «красної (червоної) мітли». Це не звичайне словосполучення, а символ, наповнений вагомим культурно-історичним змістом.

Так-от, мітла (реалія) — зв'язаний жмуток лозин, гілок для підмітання долівки, підлоги. Однак ця реалія у спогадах про голодомор набуває символічного звучання, адже дія («замітати») переноситься на воєнізовані бригади, які забирали в селян хліб («геть все чисто вимели») [15, с. 78]. Крім того, образ включає в себе і колір («червона»), який перебуває в асоціативному зв'язку з «червоноармійцями», котрих значною мірою використовували у цих спецопераціях.

Тепер щодо семантичного варіанту образу — «буксирники». Тлумачний словник інформує, що «буксир» — це машина або судно, що тягне за собою іншу машину чи судно [5, с. 66]. Центральною тут є дія. Отже, дія предметних реалій переосмислюється і переноситься на окремих людей, котрі мали завдання «втягати» в селян всі запаси хліба і звозити їх у відповідні місця.

Певне місце в системі образів займають тварини, серед яких найчастіше зустрічається корова. У традиційній народній культурі вона втілювала багатство, тому не даремно оповідачі підкреслювали наявність великої рогатої худоби в українських господарів. Корова забезпечувала людину необхідними продуктами харчування, яких так не вистачало в часи голодомору. Молоко пили, варили на ньому каші, додавали навіть до різних сурогатних харчів, щоб «покращити» їхні смакові якості. Як свідчать народні оповідання і перекази, образ цієї тварини поступився певною мірою своєю давньою функцією, пов'язаною з багатством, набувши в екстремальних умовах іншої — рятувальницької людей під час голодомору, що перебували на межі життя і смерті. Тому корову любили, ховали від грабіжників, надто ж боялися насильницького відбирання: «А діти ж почіплялися коло загороди, — йдеться в

одному творі, — щоб корову не ... Вони ввійшли у двір корову брать. А ті діти:

— Дяді, — просять... Дядечки, не беріть коровки, в нас нема чо' їсти, тільки молочко» [15, с. 28].

Доволі часто в досліджуваному масиві зустрічається образ коня. Тут він виступає не стільки тягловою силою, що використовувалась у господарській діяльності, а більше як засіб для транспортування померлих до місць поховання. Запряжена тварина «у возик», «гарбу», що проїжджала по селу, — це сигнал про чергове підбирання та перевезення мертвих. У деяких творах цей образ набув виразного символічного звучання, як, скажімо, у спогаді оповідача з Кіровоградщини: «Для дітей маленьких був той білий кінь страшний, як смерть. Ми щита́ли, що це дід нас їде забира́ть і одвезе на кладовище». Тому його боялися, особливо діти, яких інколи дорослі лякали: «Не будеш слухать, буде їхать дідо білою конякою — забере́ він тебе туди» [15, с. 174]. Отже, за цією реалією стоїть не лише предметна віднесеність, а й конкретна концептуально осмислена історико-культурологічна сутність. «Біла коняка» (чи просто «кінь») в аналізованому оповідному циклі виступає вісником смерті. Цей образ суголосний з міфологізованою твариною, пов'язаною зі смертю та поховальним обрядом, адже коня в давнину вважали основною транспортною і тягловою силою, що втілювала зв'язок з потойбічним світом [12, с. 590].

Для прискіпливого виявлення захованого зерна «уповноважені» використовували спеціальний інструмент у вигляді залізного стержня, який народ називав «шомпол», «щуп» [15, с. 44, 61], «шпичка», «гостра шпичя», «залізна палиця» [2, с. 97; 217; 229] і т. д. Слід підкреслити, що у спогадах ідеться не стільки про предметну реалію спеціального призначення, а в пам'яті оповідача виникає образ, який відображає епоху тотального відбирання в людей зерна, навіть закопаного в землі, це насторожливий знак наближення вірогідної голодної смерті.

Жах наводив на людей інший предметний образ — «чорного ворона». «Стоїть «чорний ворон», — згадує оповідачка з Хмельниччини, — міліції тільки... Тако́ тато сидить. Тато побачили і ста́ли пла́кати. І я ста́ла пла́кати. Міліціонер ка́же, що в нас не пла́чуть. Взя́ли мене́ за плечі — ви́пхали. І так, як забра́ли, так ми і не зна́єм, де і

шо, й яке» [15, с. 41]. «Чорний ворон» (реалія) — автомашина, якою транспортували арештованих. Образ, що виникає в уяві має, з одного боку, метафоричне значення (за швидкістю пересування до птаха), а з іншого — символічне, адже «ворон», згідно з народними уявленнями, — зловіща птиця, пов'язана зі світом мертвих [7, с. 444]. У нашому випадку «чорний ворон» сигналізує про ув'язнення, засудження і в більшості випадків про трагічну смерть героя.

У наративах про голодомор народна пам'ять найчастіше апелює до органу зору — очей, які сприймають та відображають у зовнішньому світі все, що вражає. В такий спосіб вимальовуються портретні характеристики, розгортаються просторові координати, конкретизуються ознаки, дії, стан, інколи семантизується символічна наповненість окремих образів.

З погляду часу в пам'яті інформаторів ретранслюється образ голодомору: «Це тридцять третій, коли вуон був. Я його так, як сьогодні бачу; «Самі бачили, діточки. Ми його самі бачили» [15, с. 80, 82,]. Тут поставлено акцент на здатності людини сприймати ці події зором, та найголовніше — внутрішньо переживати їх. Візуальний образ голодомору викликає в реципієнта глибоку тривогу, душевний неспокій з приводу пережитого, пригадування гострого відчуття нестачі їжі, втрати рідних та близьких.

Народна проза заставляє слухача проїнятися тим болем, затамувати в собі дух, коли йдеться про вигляд людей часів голодомору. Увага звертається головним чином на зовнішні атрибути. Домінантна ознака — «пухлий», яка підкреслює хворобливий стан, що супроводжується набряком тіла, особливо окремих частин — ніг, рук, голови, очей: «Мама полала буряки цілий день. Запухали очі, наливались ноги. Пухлі були, даже у черевки не могла нога вже влізти»; «Такий невеличкий хлопчик»; «Я зайду, а він не бачить. А пухлий! Страх це, який пухлий. Не видно ж ні глаз, нічого не видно, так розпухше»; «Коло Чапала клунька була, піду туди, а там малі й старі лежать пухлі, з голоду помирають» [15, с. 70, 105, 115, 177]. Означення «пухлий» та різні його форми виступає сигналізатором передсмертного стану людини. Частотність його вживання достатньо велика, бо впливає з об'єктивної реальності, що відображає тогочасну візуальну картину спухлих від

голоду людей. Така означеність простежується лише в наративному комплексі про голодомор.

Чимало візуальних образів з летальними наслідками спостерігаємо в досліджуваному масиві в просторових картинах: «Прийдуть у хату — лежить» [15, с. 144]; «Пригадую, як одна молода жінка лежала на хіднику. Ще відкриті очі, уста легенько рухались, а друга жінка тримала біля уст скибку хліба. Жінка не була в змозі навіть відкрити рота і тут же померла. Інша жінка, мабуть, збиралась годувати свою дитину. Вона лежала мертва, а немовля ловило ручками й торкалось устами до мертвих грудей» [14, с. 323]. В одному з народних оповідань з'являється зоровий образ голови, який викликає глибокі внутрішні переживання: «За церквою, і бачила такий сарайчик дрявий-дрявий, а в сарайчику отак дерево лежало, і ті дівочки голова на тім дереві. Як сійчас бачу — чорний волос, чорний» [15, с. 134]. Образ чорного волосся символізує дівочу красу, молодість, яку скосив голодомор.

Душевного болю завдає картина небалого транспортування померлих до місця їхнього вічного спочинку: «Я не можу забути, як я пасла корови, як везли (то вже чужих двох) мертвих. Не то, що на вуз поклали їх, а ноги висят, аж такво з воза» [15, с. 178].

Майже кожен оповідач інформує про місце поховання померлих. У просторовому плані воно різне — в садку, в яру, під тополею тощо, та найбільше — на кладовищі. З останнім пов'язується рельєфний образ могили. Вона, як правило, велика: «Викопали на цвинтарі яму, пішли за мерцьом додому. Привозят мерця — повна яма мерших людей накідана» [15, с. 170]; «Де зараз сокори, так яма викопана. Ще люди не кінчались, він укидав туди» [6, с. 274]. Образ великої ями (=могили) засвідчує масові захоронення людей, померлих голодною смертю.

Надзвичайно сильне відчуття викликає зоровий образ землі, що двигтить на могилі. В одному із творів ідеться про жінку, котру ще живу закопали: «А вона ото ж кидается, і земля... Ужась. Це на моїх глазах було» [15, с. 184]. Земля ворухиться на могилі — це не метафора, а, на жаль, непоодинокі реальність часів голодомору.

У досліджуваному масиві присутні і деякі нюхові образи, пов'язані зі здатністю людини сприймати запахи. Цюправда, на їх означення виявлено не так

багато слів і словосполучень, серед них переважно ті, що стосуються неприємних відчуттів. Для прикладу! «А друга сусідка (бабка жила сама), так вона розпұхла, дұже текло з неї» [13, с. 148]. Йдеться про те, що тіло жінки вже руйнувалося, виділялась рідина неприємного запаху. Це, своєю чергою, пробуджує в нас почуття жалю, досади, болю за здоров'я безпомічної людини.

Один з поширених нюхових образів пов'язується з мертвяками. «Забігли якось до сусіда, — говориться в оповіданні, — звали його Федір, і дочка в нього була Оля (тоді страшна жара), а вони лежали обої на печі, а в нього кожа перепалась і страшно смердить» [2, с. 165]. Або в іншому: «Отамо Гороб'ї, там село було Гороб'ї, там же почті всі люде вимерли з голоду. Прийдуть до хати — вонище. Неживіє» [13, с. 98]. Той неприємний запах викликає і в реципієнта, і в слухача гіркоту від масового вимирання людей, яких не встигали забирати і захоронувати.

Брак їжі спонукав формування в нарративах про голодомор смакових образів. Аналіз творів показує, що люди зрідка їли справжні харчові продукти (мучні вироби, зерно, квасолю, картоплю, молоко, м'ясо), а здебільшого перебивалися сурогатами. На цих останніх акцентується увага, оскільки вони не відповідали логіці нормального людського споживання. Передусім ідеться про поїдання листя акації, вересу, лободи, щавлю, різного коріння, як і котів, собак, ховрахів, шкур тварин тощо. Інформатори детально розповідають про способи їхнього приготування. У переважній більшості вони не зазначають смакових якостей. Люди споживають усе, що потрапляє, аби задовольнити їхні фізіологічні потреби в їжі: «У лісі нарвұ щавлю, а на батькове дворище зайдұ да липи начорхаю торбу. Да в однім кармані липа, а в другім щавель. І так гарно наїлася. Прийшла додому, як пучок» [13, с. 88]. Словосполучення «гарно наїлась» створює ілюзорний образ ситої людини, однак у його змалюванні міститься відтінок іронії. Прихована іронія проглядається в образі «солодкого кореня», який росте в заплавах річок. Як виявилось, рослина мала отруйні властивості, адже дівчина, наївшись, «вже там зовсім заболела, лежала» [13, с. 92].

Інший образ пов'язується з гіркотою, своєрідним їдким, різким смаком: «Трава пішла. Там така трава єсть, гірчак називається, шо його як зірвеш, а з його

біжить молочко» [13, с. 89]. Гірчак — народна назва деяких видів рослин із роду жовтий осот. Такот, молочко рослини за виглядом нагадує коров'яче, проте небезпечне, бо після вживання, повідомляє інформатор, «вже тоді качаємось». М'ясо сороки, стверджує інший, — також гіркуватого присмаку.

Маємо підстави говорити і про деякі дотикові образи в народних оповіданнях та переказах про голодомор. Об'єму стосується купа скинутих померлих людей, що нагадує відкритий могильник. На твердість (м'якість) померлих вказує такий фрагмент із цим дотиковим образом: «Привієзли жінцину... Тоді не тверді були люди мертві. Отакіє, наче живі» [13, с. 182]. Неприємні дотикові відчуття проглядаються в транспортуванні волоком жертв голодомору до місця захоронення («волоком тягнуть», «тягнуть на кладьбіще» [13, с. 85, 177]). Вражає картина силового переміщення тіл, прив'язаних до воза, коня тощо.

Отже, ми розглянули тільки окремі факти і образи, пов'язані з голодомором 1932—1933 років. Між ними існує тісний взаємозв'язок, оскільки реалії дали поштовх для їх образного відтворення й сприйняття, що вирізняється посиленою емоційністю, насамперед страху і тривоги, туги й журби.

1. Арутюнова Н.Д. Образ (опыт концептуального анализа) / Н.Д. Арутюнова // Референция и проблемы текстообразования (Сборник научных трудов). — М. : Наука, 1988. — С. 117—129.
2. Борисенко В. Свіча пам'яті: Усна історія про геноцид українців у 1932—1933 роках / Валентина Борисенко. — К. : Стило, 2007. — 288 с.
3. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях / Г. Булашев. — К. : Довіра, 1992. — 414 с.
4. Буряк В.Д. Поетика інформаційно-художньої свідомості / В.Д. Буряк. — Дніпропетровськ, 2001. — 392 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови. — К. ; Ірпінь : Перун, 2003. — 1426 с.
6. Врятована пам'ять. Голодомор 1932—33 років на Луганщині: свідчення очевидців / упоряд. І. Магрицька. — Луганськ : Промдрук, 2008. — Т. 1. — 325 с.
7. Гура А.В. Ворон // Славянские древности: Этнолингвистический словарь : в пяти томах. — М. : Международные отношения, 1995. — Т. 1. — С. 444.
8. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4-х т. / Владимир Даль. — М. : Изд-во иностранных и национальных словарей, 1955. — Т. 2. — 672 с.
9. Етимологічний словник української мови : у семи томах. — К. : Наукова думка, 1989. — Т. 3. — 550 с.

10. Лотман Ю.М. Лекции по структурной поэтике (Введение, теория стиха) / Ю. М. Лотман. — Тарту, 1964. — Вып. 1. — 95 с.
11. Мишанич С. Жанрова система українського фольклору / Степан Мишанич // Мишанич С. Фольклористичні та літературознавчі праці. — Донецьк : Донецький національний ун-т, 2003. — Т. 2. — 375 с.
12. Петрухин В.Я. Конь // Славянские древности. Этнолингвистический словарь : в пяти томах. — М. : Международные отношения, 1999. — Т. 2. — 590 с.
13. Путилов Б.Н. Типология фольклорного историзма / Б.Н. Путилов // Типология народного эпоса. — М. : Наука, 1975. — С. 164—181.
14. Український голокост 1932—1933: свідчення тих, хто вижив / за ред. Ю. Мисика. — К. : Києво-Могилянська академія, 2003. — Т. 2. — 267 с.
15. Українці про голод 1932—1933 / фольклорні записи Василя Сокола. — Львів, 2003. — 232 с.
16. Франко І. Із секретів поетичної творчості / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50-ти т. — К. : Наукова думка, 1981. — Т. 31. — С. 45—119.

Vasyl Sokil

ON SOME IMAGES OF FAMINE NARRATIVES

The article has dealt with formation of an image. There are considered personal images as well as images of things, visual, smelling and tactile images typical for narratives on Famine disaster. Under analytic study have been put an narrator's emotional states at his creation of the image.

Keywords: famine narratives, creation on images, images of things, visual images, smelling images, tactile images.

Василь Сокол

ОБРАЗЫ НАРАТИВОВ ОБ ГОЛОДОМОРЕ

В статье идет речь о формировании образа. Рассматриваются образы-персонажи, образы-вещи, зрительные, обаяния, осязания, характерные для наративов о голодоморе. Исследуется эмоциональное состояние наратора во время образования образа.

Ключевые слова: наративы о голодоморе, формирование образа, вещи-образы, визуальные образы, осязательные образы, обаятельные образы.